

אדר ב' התשע"ו

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

בין קרבנות חובה לקרבנות נדבה

לפרשת ויקרא (על פי שיעור של הרב אלחנן סמט)

קרבנות החובה בפרשתנו

בחלקה השני של פרשתנו – פרקים ד'–ה' – מתחיל דיבור חדש של ה' אל משה, ובו נידונות נסיבות אחרות של הקרבת קרבנות.

5. ויקרא ד' א-ג:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר:
נֶפֶשׁ כִּי תַחֲטָא בְשִׁגְגָה... וְהִקְרִיב עַל חַטָּאתוֹ אֶשֶׁר חָטָא... חֲטָא...

כלומר, כאן מדובר בקרבנות שהיחיד חייב להביאם, כדי לכפר על חטא שחטא בשגגה. אמנם חובה זו זכות היא לו, שהרי בהבאתם "וְכִפֵּר עָלָיו הַכֹּהֵן מִחַטָּאתוֹ וְנִסְלַח לוֹ".

חלוקה זו של פרשתנו לשני חלקים גדולים, הנבדלים זה מזה **בסיבת** הבאת הקרבן – נדבת לבו של המקריב או חובתו לכפר על חטאו באמצעות קרבנו – מתבטאת במדרש ההלכה לספר ויקרא, הספרא (המכונה גם 'תורת כהנים'), המחלק את דבריו בפרשתנו לשני 'דיבורים': 'דיבורא דנדבה' – מדרש ההלכה לפרקים א'-ג'; ו'דיבורא דחובה' – מדרש ההלכה לפרקים ד'-ה'. אך בעוד ש'דיבורא דנדבה' הוא אכן דיבור אחד ארוך של ה' אל משה, הרי ש'דיבורא דחובה' – בפרקים ד'-ה' – ישנם שלושה דיבורים כאלה.

הדיבור של ה' אל משה הפותח את קרבנות החובה עוסק כולו בקרבן אחד – החטאת לסוגיה – והוא משתרע על פני ארבעים ושמונה פסוקים (ד', א – ה', יג, בדומה לאורכו של הדיבור הראשון, 'דיבורא דנדבה'). בדומה לדיבור הראשון שבפרשתנו – 'דיבורא דנדבה' – עוסק אף הדיבור השני באופנים השונים של הבאת החטאת, ופירוט האופנים הללו הוא עיקר תוכנם של פסוקים אלו. גיוון זה באפשרויות הבאת החטאת הוא ממאפייניו המובהקים של קרבן זה, וכמעט שאין למצוא קרבנות חובה נוספים

קרבנות הנדבה בפרשתנו

חלקה הראשון של פרשת ויקרא – פרקים א'-ג' – מוקדש לשלושה סוגי קרבנות: עולה (פרק א'), מנחה (פרק ב') ושלמים (פרק ג'). כל אחד משלושת הקרבנות הללו ניתן להבאה בכמה אופנים, ופירוט האופנים הללו הוא עיקר תוכנם של הפרקים הנידונים.

- קרבן העולה יכולה לבוא זכרים מן הבקר או מן הצאן (מן הכבשים או מן העזים) וכן מן העוף (תור או בן יונה);
- המנחה באה מן הסולת, וניתן להביא סולת כמות שהיא, כמאפה תנור, על המחבת או במרחשת
- קרבן השלמים יכול להיות מובא מן הבקר או מן הצאן, זכר או נקבה

ביחס לנסיבות להבאת שלושת הקרבנות הללו, שהם קרבנות יחיד.

1. ויקרא א' ב':

אָדָם כִּי יִקְרִיב מִמֶּנּוּ קֶרְבָּן לַיהוָה...

2. ופירש רש"י:

"כי יקריב – כשיקריב, בקרבנות נדבה דיבר הענין".

3. מקורו של רש"י בספרא על פסוק זה:

"אדם כי יקריב" – יכול גזר? תלמוד לומר: "כי יקריב", אינה אלא רשות.

4. אף רשב"ם פירש כך את פסוקנו:

"כי יקריב – כשיתנדב להקריב, שאינו חובה בשביל חטא".

ואף שאר הפרשנים הסכימו כי העולה, המנחה והשלמים שמדובר בהם כאן הם קרבנות נדבה של יחיד. מחמת האופי המשותף של שלושת הקרבנות הללו – היותם נדבת היחיד – כלולות הפרשיות העוסקות בהם בדיבור אחד של ה' אל משה. אורכו של דיבור זה הוא חמישים פסוקים.

כחטאת שהוזכרה בפרק ד' ביחס ליחיד שעבר בשגגה על 'אחת ממצוות ה' אשר לא תעשינה';

- הדל, המקריב את הקרבן 'היורד', מביא "שְׁתֵּי תָרִים או שְׁנֵי בָנֵי יוֹנָה לֵה', אֶחָד לְחֻטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה" (שם, ז)
- הדל ביותר מביא "עֲשִׂירֵת הָאֶפֶה סֶלֶת לְחֻטָּאת" (שם, יא).

לאחר הדיבור הארוך הזה, העוסק בחטאות השונות, באים שני דיבורים קצרים של ה' אל משה (ה', יד-יט; שם כ-כו), העוסקים שניהם בקרבן חובה נוסף הבא לכפר על חטא – האשם. האשם, שלא כחטאת הרגילה, מובא על עברות מסויימות בלבד: שלוש עברות כאלה נזכרו בסוף פרשתנו, ובמקום אחר בספר ויקרא (י"ט, כ-כב) מובא חיוב אשם נוסף על עברה רביעית. (בכך דומה האשם לקרבן עולה ויורד, המובא אף הוא על שלוש עברות הנזכרות בפרשתנו לפני כן (ה', א-ד))

בניגוד לחטאת ולקרבנות הנדבה, מובא האשם בכל הנסיבות המחייבות את הבאתו ועל ידי כל האישים המתחייבים בו באופן אחד בלבד.

6. ויקרא ה', טו:

אֵיל תָּמִים מִן הַצֹּאן בְּעֶרְפֹּךְ כֶּסֶף שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ.
ופירשה ההלכה כי אֵיל זה (הזכר בכבשים) יהא כבן שתי שנים ושערכו יהא לפחות "כסף שקלים" – שני שקלי כסף (ראה רש"י כאן).

ביחס לנסיבות המחייבות הבאת חטאת קבועה (- רגילה). בפרק ד' נאמר כמה פעמים שהחטאת מובאת על עבירה במעשה בשוגג על "אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה" - כלומר, על פי פשט הכתוב יש להביא חטאת על לא-תעשה שבתורה. אמנם, חז"ל ביארו שאין הכוונה לכל מאות הלאוין שבתורה, אלא לחמורים שבהם: אותם לאוין שעל זדונם יש עונש כרת.

ההבדל בין קרבנות נדבה לקרבנות חובה

קרבנות הנדבה באים מרצונו החופשי של האדם שעלה על לבו להביא קרבנו לה', ושני מסלולים פתוחים לפני אדם זה לממש את רצונו: באמצעות נדר או באמצעות נדבה.

7. הרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות בראש פרק יז:

מתנדב אדם ונודר (- או נודר) עולה ושלמים וכל מין שירצה מחמשה מיני מנחות הבאין בנדר ונדבה...
אי זה הוא נדר ואיזו היא נדבה? האומר: הרי עלי עולה או הרי עלי שלמים (- ולא ייחד לכך בהמה מסויימת) או הרי עלי מנחה... זהו הנדר. אבל האומר: הרי בהמה זו או דמי בהמה זו עולה או שלמים, או הרי העשרון הזה מנחה – הרי זו נדבה.

שיש בהם אפשרויות שונות של הבאה. (יוצאי דופן הם קרבן היולדת במלאת ימי טהרה (ויקרא י"ב, ו-ח) וקרבן המצורע ביום השמיני לטהרתו (ויקרא י"ד, י-לב), שבשניהם ניתנת אפשרות ליולדת הענייה ולמצורע המיטהר אם דל הוא להביא תחליף לכבש – תור או בן יונה. בכך דומים הם לקרבן עולה ויורד שבפרשתנו.) יתרה מזאת: רוב רובן של אפשרויות ההבאה הנזכרות בקרבנות הנדבה על שלושת סוגיהם – עולה, מנחה ושלמים – מצויות גם בחטאת לסוגיה (כולל קרבן עולה ויורד) שמובאת:

- מן הבקר – פר זכר (אך אין חטאת נקבה מן הבקר כפי שהדבר אפשרי בשלמים)
- מן הצאן – שעיר עזים זכר, שעירת עזים, כבשה (ורק כבש זכר אינו אפשרי בחטאת)
- מן העוף – תורים או בני יונה
- מן הצומח – מנחת סולת.

אלא שכאן נשאלת השאלה: האפשרות לגיוון בקרבנות הנדבה נובעת מכך שהאדם מביא את הקרבן מנדבת לבו, ועל כן פותחת התורה לפניו אפיקים שונים של הבאה (הן מבחינת סוג הקרבן – עולה, מנחה או שלמים; הן מבחינת יוקר הקרבן – מן הבקר, מן הצאן, מן העוף או מן הצומח; והן בכך שבמנחות ישנן דרכי הבאה שונות של הסולת) אולם מה טיבו של הגיוון אצל קרבן החובה, הבא לכפר על חטא? התשובה לכך היא, שבחטאת הרגילה, הבאה על חטא בשגגה על "אחת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תַעֲשִׂינָה", תלוי טיב הקרבן במעמדו של החוטא בעם ישראל:

- הכהן המשיח והעדה שחטאו בשגגה – מביאים פר בן בקר לחטאת.
- הנשיא שחטא בשגגה – מביא שעיר עזים זכר לחטאת.
- ואילו אדם רגיל שחטא בשגגה, יכול להתכפר בשעירת עזים או בכבשה (שכפי הנראה ערכן דומה) על פי בחירתו.

פירוט דיני החטאות האפשריות הללו תופס את רובו של הדיבור השני בפרשתנו – את כל פרק ד', שיש בו שלושים וחמישה פסוקים.

חלקו האחר של דיבור זה (ה', א-יג) עוסק בקרבן חטאת מיוחד, הקרוי בפי חז"ל "קרבן עולה ויורד". חטאת זו באה על שלוש עברות בלבד, המפורטות בראשו של חלק זה בפסוקים א-ד. אף חטאת זו ניתנת להבאה באופנים שונים (בשלושה אופנים), והגיוון הפעם הוא בהתאם ליכולתו הכלכלית של החוטא:

- העשיר – הוא המקריב את הקרבן 'העולה' – מביא "קֶבֶדָה מִן הַצֹּאן, כֶּשֶׁבֶה או שְׁעִירֵת עֲזִים" (ה', ו)

10. נשווה בין הפסוקים המצווים על חטאת היחיד לבין אלו המצווים על הבאת אשם זה:

חטאת היחיד (ד', כז-לה)	אשם (ה', יז-יח)
וְאִם נִפְשׁ אַחַת תִּחַטָּא בְשִׁגְגָה מֵעַם הָאָרֶץ בַּעֲשֻׂתָהּ אַחַת מִמִּצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תַעֲשִׂינָהּ וְאֲשֶׁם, או הוֹדַע אֱלֹהֵי חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא	וְאִם נִפְשׁ כִּי תִחַטָּא וְעֲשִׂתָהּ אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תַעֲשִׂינָהּ וְאֲשֶׁם וְנִשָּׂא עֹנֹו. וְלֹא יָדַע וְאֲשֶׁם וְנִשָּׂא עֹנֹו.
וְהֵבִיא קִרְבָּנוֹ שְׁעִירֵת עִזִּים... וְכָפַר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שְׁגָגָתוֹ אֲשֶׁר שָׁגָג חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא	וְהֵבִיא אֵיל תְּמִים... וְכָפַר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שְׁגָגָתוֹ אֲשֶׁר שָׁגָג
וְנִסְלַח לוֹ.	וְהוּא לֹא יָדַע וְנִסְלַח לוֹ.

מכיוון שלכאורה נראה כי המדובר באותן נסיבות המחייבות את הבאת שני הקרבנות: עבירה בעשיית מעשה בשגגה על אחת מכל מצוות ה' אשר לא תעשינה, נשאלת השאלה: מדוע מביא החוטא שבפרק ד' קרבן חטאת שעירת עזים, ואילו זה שבפרק ה' מביא קרבן אשם איל תמים?

אלא שעיון בכתוב מלמד שהנסיבות להבאת שני הקרבנות נבדלות בנקודה מרכזית אחת: בפרק ד' חל חיוב הבאת הקרבן

"או (-) אשם) הודע אליו חטאתו אשר חטא",

ואילו בפרק ה' נאמר ההיפך:

"ולא ידע ואשם ונשא עונו..."

אולם אם החוטא 'לא ידע' שחטא, כיצד יביא קרבן על מעשה שאינו יודע שעשאו?

11. על כך עונה רש"י בד"ה ולא ידע ואשם:

הענין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו, ולא ידע אם עבר עליו אם לאו. כגון חלב ושומן לפניו, וכסבור שתייהן היתר, ואכל את האחד. אמרו לו: אחת של חלב היתה, ולא ידע אם זו של חלב אכל – הרי זה מביא אשם תלוי, ומגן עליו כל זמן שלא נודע לו שודאי חטא. ואם נודע לו לאחר זמן, יביא חטאת.

בכך נבדל אשם זה משני האשמות הסובבים אותו: העבירה הראשונה והשלישית שמביאים עליהן אשם הן עבירות ודאיות, שהחוטא יודע בוודאות שעבר עליהן, ועל כן האשם המובא עליהן נקרא 'אשם ודאי'. אולם העבירה האמצעית היא עבירה שהאדם אינו בטוח שאכן עשה, ועל כן כינו חז"ל את האשם המובא במצב זה 'אשם תלוי'. "תלוי", משום שהוא מגן על האדם באופן זמני – 'תולה' לו, עד אשר יודע לו אם חטא בוודאי.

דיני אשם תלוי נידונו במסכת כריתות החל מפרק רביעי (וברמב"ם הלכות שגגות פרק ח) בזיקה הדוקה לדיני החטאת הנידונים שם אף הם.

מה בין נדרים לנדבות? שהנודר אם הפריש קרבנו ואבד או נגנב – חיב באחריותו, עד שיקריב כמו שנדר. והמתנדב ואמר: "זו" – אם מת או נגנב אינו חיב באחריותו.

וכמובן שלא ניתן לחייב אדם לנדור או לנדב עולה או שלמים או מנחה, שהרי קרבנות הנדבה, מעצם הגדרתם, באים מתוך החלטתו החפשית של האדם החפץ להביאם.

קרבנות החובה שאנו דנים בהם עתה, החטאת והאשם לסוגיהם, באים בנסיבות שבהן היחיד חטא בחטא מסויים שהתורה חייבה עליו הבאת קרבן מתאים, כדי לכפר על חטא זה. אבל אדם אינו יכול להתנדב (בנדר או בנדבה) להביא קרבן חטאת או אשם, כשאין הוא חייב בכך, כלומר, כשלא חטא בחטא המחייבו בהבאת קרבן כזה?

8. כך פסק הרמב"ם (מעשה הקרבנות יד, ח):

חטאת ואשם אינם באין אלא על חטא, ואינן באין בנדר ונדבה. האומר: הרי עלי חטאת או אשם (- נדר) או שאמר: הרי זו חטאת או אשם (- נדבה), לא אמר כלום.

והדברים, מסתברים מפשוטו של מקרא: "נפש כי תחטא..." אמרה התורה על קרבנות אלו, ומי שלא חטא אינו נכנס בחיובם וממילא אינו רשאי להביאם. משמעות דבר זה היא שמי ש"יתנדב" להביא חטאת או אשם שאינו מחוייב בהם הרי הוא שוחט חולין בעזרה – ו"אין שוחטין בעזרה אלא קדשי מזבח בלבד, אבל החולין אסור לשוחטין בעזרה" (רמב"ם הלכות שחיטה ב, א). נמצא שכשם שאין מושג ה"חובה" חל על קרבנות הנדבה, כך אין מושג ה"נדבה" חל על קרבנות החובה.

אשם תלוי

כאמור לעיל, נזכרו בפרשתנו שלוש עבירות שעליהן חייבה התורה הבאת קרבן אשם. נתמקד באשם המובא על העבירה האמצעית.

9. ויקרא ה', יז-יט:

וְאִם נִפְשׁ כִּי תִחַטָּא וְעֲשִׂתָהּ אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תַעֲשִׂינָהּ וְלֹא יָדַע וְאֲשֶׁם וְנִשָּׂא עֹנֹו. וְהֵבִיא אֵיל... לְאֲשֶׁם אֶל הַכֹּהֵן, וְכָפַר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שְׁגָגָתוֹ אֲשֶׁר שָׁגָג וְהוּא לֹא יָדַע וְנִסְלַח לוֹ. אֲשֶׁם הוּא אֲשֶׁם אֲשֶׁם לָהּ.

בהתבוננות ראשונה ניכר הדמיון הרב בין הנסיבות המחייבות הבאת אשם זה לבין אלו המחייבות הבאת חטאת.

מעשה רבי מימי הבית. כך נהג חכם קדום זה למעשה, ואף חבריו הסכימו עמו באופן עקרוני.

משנה נוספת במסכת חולין דנה בהגדרתו של אשם תלוי. משנה זו עוסקת במי ששוחטים בזמן הזה (שאין מקדש) בהמות חולין לשם קרבנות שונים. וכלל קבעה המשנה.

14. מסכת חולין פ"ב מ"י:

"כל דבר שנידר ונידב – השוחט לשמו אסור. ושאינו נידר ונידב (- קרבנות חובה) – השוחט לשמו כשר"

והסבר הדבר: השוחט לשם קרבן נדבה, פסלו חכמים את שחיטתו, משום שהרואה סבור שעתה, לפני מעשה השחיטה, הקדיש השוחט בהמה זו לקרבן (מה שהוא אפשרי באופן עקרוני) והדבר נראה כשוחט קדשים בחוץ. אולם השוחט לשם קרבן חובה, והנסיבות אינן מלמדות על חיובו באותו קרבן, ניכר לעיין שאין בכך שקרא על הבהמה שם של קרבן, כלום, ואין זה נראה כשוחט קדשים בחוץ (ועל כן לא פסלו חכמים את שחיטתו).

המשנה מדגימה עיקרון זה:

השוחט לשם עולה, לשם זבחים (- שלמים) לשם

אשם תלוי... שחיטתו פסולה.

השוחט לשם חטאת לשם אשם ודאי... שחיטתו

כשרה.

15. בסוגיית התלמוד בחולין (מא ע"ב) תמהו על הרישא:

"אשם תלוי, נידר ונידב הוא?"

ועל כך עונה ר' יוחנן:

"ר' אליעזר הוא, דאמר (- במסכת כריתות): מתנדב אדם

אשם תלוי בכל יום."

הרמב"ם פסק כחכמים במשנה במסכת כריתות, ועל כן כתב בהלכות שחיטה במה שנוגע לאשם תלוי שלא כמשנה בחולין הנשנית בשיתתו של ר' אליעזר.

16. בהלכות שחיטה (ב, יז-יח):

השוחט לשם קדשים שמתנדבים ונודרים כמותן – שחיטתו פסולה, שזה כשוחט קדשים בחוץ. שחט לשם

קדשים שאינן באין בנדב ונדבה – שחיטתו כשרה.

כיצד... שחט לשם חטאת, לשם אשם ודאי, לשם אשם

תלוי... שחיטתו כשרה.

17. אולם ר' יעקב בר אשר, בעל הטורים, חלק על

הרמב"ם בטור יורה דעה, בהלכות שחיטה סימן ה:

השוחט לשם דבר שבא בנדב או בנדבה כגון עולה ושלמים ואשם תלוי... שחיטתו פסולה... אבל השוחט לשם דבר

שאינו בא בנדב ונדבה כגון חטאת ואשם ודאי... שחיטתו

כשרה.

18. ר' יוסף קארו בבית יוסף ביאר את מחלוקתם של

הרמב"ם ובעל הטורים:

משמע לרבינו (- בעל הטורים) דכיון דסתם לן התנא (-

במשנה בחולין) כר' אליעזר, כך היא ההלכה. אבל

הרמב"ם משמע שהוא סובר שכיוון שבמקום אחר –

12. לשון הרמב"ם בראש פרק ח מהלכות שגגות היא:

כל חטא שחייבין על שגגתו חטאת קבועה, חייבין על 'לא הודע' שלו אשם תלוי. ומהו 'לא נודע'? אם נסתפק

לו אם שגג בדבר זה או לא שגג – הרי זה מצווה להקריב אשם... וזהו הנקרא אשם תלוי – מפני שהוא מכפר על

הספק ותולה לו, עד שיוודע בודאי שחטא בשגגה ויקריב חטאתו.

"אשם חסידים"

קרבן אשם תלוי היה נושא לדיון עקרוני ולמחלוקת שראשיתם בימי בית שני, והדעות הלכו ונחלקו בו עד לסוף תקופת הראשונים.

13. שנינו במסכת כריתות פ"ו מ"ג:

ר' אליעזר אומר: מתנדב אדם אשם תלוי בכל יום ובכל שעה שירצה, והוא הנקרא אשם חסידים.

אמרו עליו על בבא בן בוטי שהיה מתנדב אשם תלוי בכל יום, חוץ מאחר יום הכפורים יום אחד. אמר: המעון הזה!

אלו היו מניחים לי, הייתי מביא. אלא אומרים לי: המתן עד שתכנס לספק.

וחכמים אומרים: אין מביאין אשם תלוי אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת.

מסוגיית התלמוד (כריתות כה, ע"א) עולה, שלדעת ר' אליעזר, אשם תלוי הוא קרבן נדבה, שכן אם קרבן חובה הוא – שתכליתו לכפר על החטא – מדוע כשנודע לו שחטא בוודאי, חייב להביא קרבן חטאת, הרי כבר נתכפר? על כרחך אין אשם תלוי אלא בגדר נדבה, ועל כן חסידים היו מביאים אותו גם שלא על חטא מסויים או על ספק חטא כזה, אלא מתוך נדבת לבם.

אולם לדעת חכמים, רק עולה ושלמים, הם הבאים בנדבה "אבל חטאת ואשם חובה הם", והתורה חייבה להביא אשם תלוי, כדי שיגן על האדם מן העונש בינתיים, עד שיוודע לו שחטא בוודאי, שאז יביא חטאת לכפר על חטאו.

על ביאור זה לדעת חכמים הקשה רב אחא בנו של רבא לרב אשי: מניין לחכמים אותה הבחנה ברורה, אולי אשם תלוי הוא כמו עולה ושלמים הבאים לעתים גם כחובה (כגון ברגלים) והם גם קרבנות נדבה. תשובתו של רב אשי מסתמכת על ההבחנה הברורה בין שני חלקי פרשת ויקרא: "עולה ושלמים עיקרם בנדבה הם כתובים; אשם תלוי עיקרו בחובה הוא כתוב".

מדברי האומרים לבבא בן בוטי "המתן עד שתכנס לספק" משמע שקרבן אשם תלוי הוא אמנם קרבן נדבה, אך בכל זאת הוא נועד לכפר על תחושתו התמידית של האדם כי הוא מצוי בספק קבוע שמא חטא לה'.

ממשנה זו כשלעצמה, קשה להכריע האם לפסוק חכמים – על פי הכלל יחיד ורבים הלכה כרבים, או שמא כדעת החולקים עליהם – שכן המעשה בבבא בן בוטי הוא

לשון) שהן הן העבירות שעליהן מכפרת העולה. מדברים אלו משמע שהעולה מכפרת על עבירות אלו שנעשו במזיד. **24. רמב"ן על פסוקנו ד"ה ונרצה לו תמה על דברים אלו:**

ואני תמה... כי הקרבנות בשוגגין הן מרצין, ונוכל לומר (- שלא כדברי הספרא) שיכפרו (- העולות) על חייבי מיתה בידי שמים שוגגין, ועל חייבי מלקות שוגגין, ועל חייבי מיתות בית דין שוגגין – באותן שאין חייבין עליהם חטאת... כשם שהחטאת מכפרת בחייבי כריתות שוגגין. שני תירוצים מציע רמב"ן ליישוב דברי הספרא (ורש"י) הללו, ונביא את תירוצו השני, המתבסס על הבחנה לשונית בין כפרת העולה לכפרת קרבנות החובה:

ויתכן לומר, כי בעבור שלא הזכיר בקרבנות הנדבה 'לכפר עליו על שגגתו אשר שגג' כאשר [אמר] בקרבנות החטא (- השווה ה', יח), ואמר (- בעולת נדבה) 'ונרצה', היה לרבותינו במשמעות הזה שיכפר על המזידים, שאינם רצויים לפניו. כי השוגג, אף על פי שחטא – רצוי השם הוא. אם כן, אי אפשר (- לעולה) לכפר לו במזידים, זולתני על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה, שלא נזכר בהם עונש, אלא שאינם רצויים למלך, בעבור שעברו על מצוותו, ובמה יתרצו אל אדוניהם? בדורון הזה (- בעולה)².

לאחר שיישב את דברי רבותינו שבספרא, מביא רמב"ן דברים אחרים שמצא בדבריהם, במדרש האגדה של ספרנו:

וראיתי באגדה בויקרא רבה (ז', ג): "תני ר' שמעון בן יוחי: אין העולה באה אלא על הרהורי עבירת הלב. אמר ר' לוי: מקרא מלא הוא (יחזקאל כ', לב): 'והעלה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אומרים וגו' לשרת עץ ואבן' – העולה מכפרת על העולה על רוחכם.

וכן באיוב הוא אומר (איוב א', ה): 'והעלה עלות מספר כלם, כי אמר איוב, אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם'. הדא אמרה: אין העולה באה אלא על הרהורי הלב". והטעם: שלפי שהוא חטא שאין מכיר בו אלא ה', לפיכך כולה כליל לה'.

שתי ראיות מובאות בויקרא רבה לדברי רשב"י. הראשונה, מספר יחזקאל, היא על דרך הדרש, ונראה שהיא מבוססת על ניקוד התיבה 'והעלה' בקמץ תחת הלמ"ד במקום בסגול כרגיל. אולם הראיה השנייה, מספר איוב, היא ראיה על דרך הפשט: ממעשהו של איוב ניתן ללמוד שני דברים. ראשית, שעל חטאים חמורים שחוטא אדם **בלבו** – יש צורך בכפרה. שנית, שכפרה זו מושגת

במסכת כריתות – במחלוקת הוא שנוי, נוקטים אנו כחכמים החולקים על ר' אליעזר שם, דהלכה כרבים. נמצאנו למדים שגבול בין קרבנות הנדבה לקרבנות החובה בפרשתנו אינו חד משמעית ואינו מוסכם: לדעת חכמים שונים מימי הבית ועד לסוף תקופת הראשונים יצא אשם תלוי מכלל קרבנות החובה. ומפני אופיו המיוחד כבא על הספק, קבעו חכמים אלו שהוא קרבן נדבה.

"על חטאים שאנו חייבים עליהם עולה"

העולה שבה פותחת פרשתנו היא עולת נדבה.

19. **ויקרא א', ב-ג:**

"אדם כי יקריב מכם קרבן... אם עלה קרבנו..."

לא נאמר בפרשתה (בפרק א') כי היא באה על חטאים מסויימים, וגם לא נאמר כלל שחייבים להביאה.

20. **אולם בוידוי הארוך של יום הכפורים אנו אומרים:**

"על חטאים שאנו חייבים עליהם עולה"

מהי אפוא כוונת הוידוי?

עיון בפרשת העולה יגלה בכל זאת ביטוי לתפקידה כקרבן מכפר.

21. **ויקרא א', ד:**

וְסִמְךָ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו.

לפי פשוטו, נראה כי אין הכוונה לכפרה על חטא מסוים, אלא לכפרה כללית, אשר לה זקוק כל אדם בכל עת, ושאפשר כי לשם השגתה התנדב האדם להביא עולתו למקדש.

22. **נראה שכך פירש זאת ראב"ע שכתב:**

"לכפר עליו – להיות כופר עונש שיש עליו".

אולם חז"ל והמפרשים שהלכו בעקבותיהם לא הסתפקו בכך, וניסו להגדיר במדויק מה הם החטאים שהבאת העולה מכפרת עליהם.

23. **בספרא כאן (ד', ח) נאמר:**

"ונרצה לו" – מלמד שהמקום רוצה לו. ועל מה המקום רוצה לו? אם תאמר דברים שחייבין עליהן מיתת בית דין, מיתה בידי שמים, כרת בידי שמים, מלקות ארבעים, חטאות ואשמות – הרי ענשן אמור (- והעונש או הקרבן שמפורש בהם הוא המכפר). ועל מה המקום רוצה לו? על מצות עשה ועל מצות לא תעשה שיש בה קום ועשה¹.

על מצוות עשה ועל לאו הניתק לעשה אין עונש מלקות או עונש אחר, ועל כן אומר הספרא (ורש"י הביאו בשינויי

2 בדבריו האחרונים רומז רמב"ן לדברי רבא במסכת זבחים ז ע"ב: **"עולה דורון היא... אי דאיכא תשובה, התניא: עבר על מצות עשה ושב לא זז משם עד שמוחלים לו? אלא שמע מינה דורון הוא".**

1 הכוונה בסוף דברי הספרא ל'לאו הניתק לעשה' – לאו הניתן לתיקון על ידי קיום עשה שהוא הפוך ללאו ומתקן אותו, כגון "לא תקח האם על הבנים" ואם לקח "שלח תשלח את האם". הכלל הוא שלא כזה אין לוקים עליו. והשווה דברי הספרא הללו למחלוקת ר' יוסי הגלילי ור' עקיבא במסכת יומא לו ע"א.

בהקרבת עולה דווקא. שתי הראיות שהובאו במדרש קרובות זו לזו בהגדרת אותם "הרהורי עבירת הלב" שעליהם יש לכפר בעולה: ביחזקאל: "אשר אתם אמרים (- חושבים) נהיה כגוים כמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן" ואילו באיוב: "אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם".

25. ומסכם הרב סמט ואומר:

אם נחבר את דברי רבותינו בשני מדרשיו של ספר ויקרא, יתברר כי טווח העבירות שעליהן מכפרת העולה הוא רחב מאד: מעבירות על מצוות עשה שהן העבירות הקלות ביותר, ועד לעבירות החמורות ביותר, של מחשבת עבודה זרה וברכת ה'. אלא שעל הראשונות מכפרת העולה למי שעבר במזיד, ואילו על האחרונות היא מכפרת רק כאשר היו הללו במחשבה בלבד.

ראינו לעיל שהגבול בין שני חלקיה של פרשתנו – בין קרבנות הנדבה לבין קרבנות החובה הבאים על חטא – אינו חד משמעי. בקרבן עולה נרמז, שהמביא אותה חפץ לזכות על ידי כך לכפרה (א', ד). ודבר זה הפך אף את עולת הנדבה לקרבן הבא על חטאים מסוימים, וכפי שמפורש בספר איוב (א', ה), ובדברי רבותינו. גם קרבן חובה – האשם התלוי – נתפס על ידי חכמים שונים במהלך הדורות כקרבן הבא גם בנדבה, כדי שיכפר על הספק התמידי שאדם מצוי בו שמא חטא.

ואף על פי כן נראה כי אף לדעות אלו האשם התלוי הוא קרבן חובה ביסודו, ומי שנסתפק אם שגג בעבירה מסוימת שחייבים על זדונה כרת – חייב להקריב אשם זה. כמו כן, העולה היא קרבן נדבה ביסודה. אדם רשאי להתנדב ולהביא עולה, אף שלא על שום חטא שהוא. ומאידך, אף מי שחטא בחטאים שהוזכרו בדברי רבותינו, אינו חייב להביא עולה. ואף כשהוא חפץ לכפר על חטאיו הללו, הוא יכול להשיג זאת בתשובה בלבד.

26. וכפי שפסק הרמב"ם בהלכות תשובה א, ד:

עבר אדם על מצות עשה שאין בה כרת ועשה תשובה – אינו זז משם עד שמוחלין לו, ובאלו נאמר (ירמיהו ג', כב): "שובו בנים שובבים, ארפה משובתיכם".

מדברי הברייתא הזו וממקומות נוספים בש"ס, וכן מפסקו זה של הרמב"ם, יוצא שאין חובה הלכתית להביא עולה, ואין באי הבאת העולה שום עיכוב בכפרת החטא, ואם כך הוא, אזי המשפט שבדודי "על חטאים שאנו חייבים עליהם עולה" אינו מדויק.